

Fejlett univerzális bankrendszer Izraelben

Fülöp Zénó – Makay Eszter – Pappné Kovács Beáta

Bár az izraeli bankrendszer szerteágazó tevékenysége és a szektor magas koncentrációja folyamatos kihívást jelentett a felügyeleti- és szabályozó hatóságoknak, az elmúlt évtizedek tőkepiaci reformjainak köszönhetően fejlett univerzális bankrendszer jöhetett létre. A bankrendszer univerzális működése a jövedelmezőség stabilitását eredményezte, ami hozzájárult ahhoz, hogy az országban a legutóbbi pénzügyi krízis során sem alakult ki bankválság. Ezt a stabil jövedelmezőség mellett az ügyfélbetéteken alapuló finanszírozás, a konzervatív hitelezés és a subprime-eszközökben meglévő mérsékelt kitétség is nagyban segítette. Mindemellert a bankrendszer hitelkínálatát a tőkepiac is jól kiegészíti, ami mérsékli a banki hitelezés kilengéseit a gazdasági ciklusok között. Mivel ez utóbbi csatorna elsősorban a nagyvállalati szegmens finanszírozását könnyíti, a lakossági és kkv-szegmensben a bankok kevésbé versenyzőek.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G21, N25

Kulcsszavak: bankrendszer, pénzügyi válság, hitelezés, Izrael

1. Általános bevezető a bankrendszeréről

Izrael állam megalakulásától, vagyis az 1940-es évek végétől az 1980-as évek közepéig az izraeli pénzügyi rendszert nagyfokú állami beavatkozás és kontroll jellemezte. Ebben az időszakban a kormányzat aktív szerepet töltött be a források allokációjában, közvetlen kormányzati hitelekkel, tőkejuttatásokkal, garanciákkal, amelyekkel elsősorban a feldolgozó és exportszektorokat támogatta. A magánszektorban nyújtott hitelek nagy részét ezért különböző kormányzati programok alatt folyósították. Ezekben az évtizedekben a pénzügyi rendszert teljes mértékben a bankok dominálták, míg a tőkepiac csak kezdetleges formában létezett. A bankszektor koncentrációja a jelenleginél is magasabb volt: a három legnagyobb intézmény eszközei a szektor 85 százalékát tették ki. A bankok az alapelkezeléstől a jelzáloghitelezésig a tevékenységek széles skáláját végezték. A külföldi jelenlét a bankrendszerben a kötött devizagazdálkodás miatt marginális volt (OECD 2011:14).

A bankrendszer szerteágazó tevékenysége és a szektor erősen oligopol jellege azonban számos érdekkonfliktus forrása volt az idők során, ami a szabályozó- és fel-

Fülöp Zénó a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: fulopz@mnbb.hu.

Makay Eszter a Magyar Nemzeti Bank junior elemzője. E-mail: makaye@mnbb.hu.

Pappné Kovács Beáta a Magyar Nemzeti Bank közgazdasági elemzője. E-mail: pappneb@mnbb.hu.

ügyeleti hatóságokat folyamatosan kihívások elé állította. Ezek közül az egyik talán legsúlyosabb eset a banki részvény piac 1983-as összeomlása volt. A részvényárak összeomlását az irányító részesedéssel rendelkező csoportok piacbefolyásolása okozta. A helyzet rendezése során az állam az érintett négy⁴ bankcsoportban irányító részesedést szerzett, majd a részvényeket kivezették a tőzsdéről (*OECD 2011:14*). A kivezetés során a kisebbségi részvényesek államkötvényeket kaptak részesedéseikért cserébe, aminek következtében az állami tulajdon aránya az érintett négy bankcsoportban 90 és 100 százalék közti szintre emelkedett.

2. Szabályozás és intézményi szerkezet

Az előzőekből jól látszik tehát, hogy a bankrendszer sokoldalú tevékenysége (univerzális bankrendszer) és koncentráltága nyomán kialakuló érdekkonfliktusok, megfelelő szabályozás hiányában jelentős rendszerkockázatot hordoznak. Másfelől viszont az is igaz, hogy a tevékenységek széles diverzitása növeli a jövedelmezőség stabilitását, ami a bankrendszer válságokkal szembeni ellenálló képességét erősíti. Bár a szabályozó hatóságok az elmúlt két évtizedben jelentősen korlátozták a bankok tevékenységét, az izraeli bankrendszer univerzális jellegét mind a mai napig megtartotta. Ha pedig az elmúlt két évtized jövedelmezőségét tekintjük, az rendkívüli stabilitást mutatott: a szektor átlagos ROE értéke erre az időszakra 9,3 százalék körül alakult, és még a legutóbbi pénzügyi válság éveiben sem fordult negatívba. Ez a stabil jövedelmezőség érdemben hozzájárult ahhoz, hogy az országban a legutóbbi pénzügyi krízis során sem alakult ki bankválság.

A hitel/betét mutató 1995-től mindvégig 80 és 90 százalék között alakult, ami azt mutatja, hogy a betétgyűjtés és a hitelezés egészséges aránya a gazdasági növekedés felívelő ciklusaiban sem borult fel. A banki hitelállomány GDP-hez viszonyított aránya a kilencvenes évek közepén még alig haladta meg a 60 százalékot, a kétezres évek elejére azonban már a 110 százalékos szintet közelítette (*Bank of Israel 2002*). Ezt követően viszont ismét egy hosszabb csökkenő trend bontakozott ki, melynek következtében a mutató 2013 közepére 80 százalék alá esett (*Bank of Israel 2013*). Mindez azzal magyarázható, hogy a kétezres évektől kezdve a pénzügyi közvetítés egyre nagyobb mértékben a bankrendszer mérlegén kívül zajlott, nagyobb teret engedve a tőkepiacoknak és más nem banki csatornáknak. Ez a jelenség a mérlegfőösszeg GDP-hez viszonyított arányában is hasonló pályát eredményezett. Ez utóbbi mutató a kilencvenes évek közepén 120 százalékos értéket vett fel, ami a kétezres évek elejére megközelítette a 160 százalékot, majd 2013-ra ismét 120 százalék közelébe süllyedt (*Bank of Israel 1998–2013*).

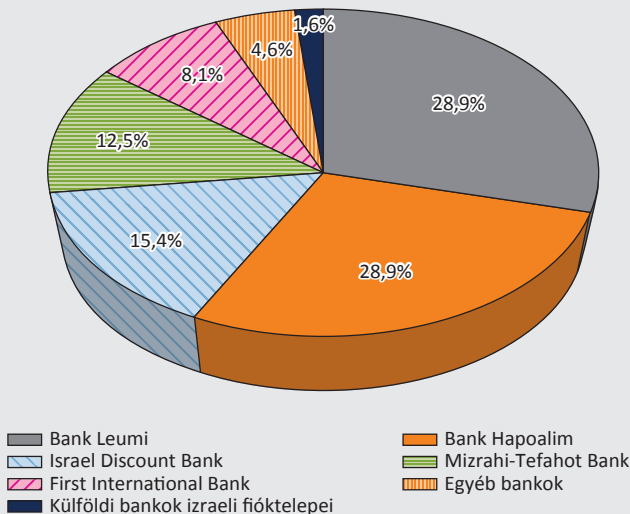
⁴ A Bank Leumi, a Bank Hapoalim, a Israel Discount Bank, és a Mizrahi-Tefahot Bank részvényeivel történt manipuláció, míg a First International Bank nem volt érintett az ügyben.

A devizahitelezés az Izraeli bankrendszerben az elmúlt két évtizedben végig jelen volt, rendszerkockázati problémát azonban mégsem jelentett. Ennek egyik oka az volt, hogy a bankrendszer devizában is megfelelő mennyiségű likviditással rendelkezett. Ez a devizaforrás ráadásul ügyfélbetétekből származott, így a bankoknak nem a bankközi piacról vagy swap ügyletek révén kellett azt megszereznie. Az ügyfélbetétek devizában denominált része a vizsgált két évtizedben meglehetősen stabilan alakult, mindvégig a teljes állomány 30 százaléka körül mozgott. Ezen betétek jelentős részét a külföldön élő zsidóság Izraelben tartott dollármegtakarításai alkották (Marzuk 2010:253).

A devizaforrások szerkezetének megfelelően a devizahitelezés nagyrészt dollár alapon valósult meg, amit főként az exportra termelő vállalatok vettek igénybe. A kilencvenes évek második felében azonban, elsősorban a sékel hiteleknél kedvezőbb kamatkondíciók miatt, az építőiparban is megnőtt a kereslet a devizahitelek iránt. Ez utóbbi szereplők azonban már nem feltétlenül rendelkeztek devizajövedelemmel, ami az árfolyammozgások hatását semlegesíthette volna. A kilencvenes évek végére azonban a dollár sékellel szembeni kamatelőnye lecsökkent, továbbá a sékel is jelentősen gyengült, ami visszavetette a devizahitelek iránti keresletet. Emiatt a természetes fedezettel nem rendelkező vállalatok körében nem épült ki számottevő kitettség (Bank of Israel 1998). A kétezres évek elejétől a tőkepiacok térnyerésével a belföldi exportáló vállalatok egyre nagyobb arányban a külföldi vagy hazai kötvénypiacokról vontak be devizaforrásokat, ami a banki mérlegben a devizahitelek

1. ábra

Az izraeli bankrendszer intézményi szerkezete a 2012 év végi mérlegfőösszeg alapján

Forrás: Bank of Israel (2012:8)

arányának csökkenéséhez vezetett. A devizahitelek visszaszorulását az sem állította meg, hogy a bankrendszer egyre növekvő volumenben külföldi szereplőket is hitelezett devizában. Mindez a magánszektor deviza hitelállományának folyamatos leépülését eredményezte, ami az 1998 év végi 38 százalékról 2013 végére 9 százalékra mérséklődött.

Az izraeli bankrendszer nemzetközi összehasonlításban is erősen koncentrált: HH-index⁵ értéke 2012 végén 0,2 volt, aminél Európában csak három ország (Finnország, Észtország és Hollandia) rendelkezett nagyobb piaci koncentrációval (*Bank of Israel 2012*). Az öt nagy bankcsoport mérlegfőösszege a piac 94 százalékát lefedi, míg a csoporthoz nem tartozó három független bank részesedése kevesebb, mint 5 százalékot tesz ki, a fennmaradó 1,5 százalék körüli piaci részen pedig négy külföldi bank fióktelepe osztozik. A két legnagyobb bankcsoport piaci részesedése 58 százalék (*1. ábra*). A bankcsoportok azonban nem csak a banki eszközök, hanem a különböző befektetési szolgáltatások terén is hasonlóan koncentrált piacszerkezet hoztak létre, ami az ebből fakadó érdekkonfliktusok miatt a szabályozó hatóságokat 2005-ben jelentős reformok kidolgozására készítette.

A BACHAR reform (2005)⁶

A pénzügyi intézmények és piacok szabályozásának reformtervezetét kialakító kormányközi bizottságot (Bachar Bizottság) Dr. Yossi Bachar pénzügyminiszter vezette. A bizottság javaslatait a Knesset (izraeli parlament) 2005 júliusában fogadta el. A bizottság szerint a magas koncentráció önmagában még nem lenne a piaci versenyt korlátozó áthatolhatatlan akadály, azonban a kapcsolódó érdekkonfliktusokkal együtt egy olyan negatív spirált hoz létre, ami a konzerválja a jelenlegi állapot.

A bizottság az alábbi érdekkonfliktusokat azonosította:

- 1) A bankok egyszerre (befektetési) tanácsadók és nyugdíj-, illetve befektetési alapok tulajdonosai/alapkezelői. Ez arra ösztönzi őket, hogy olyan tanácsokkal lássák el ügyfeleiket, hogy azok az általuk kezelt pénzügyi instrumentumokba fektessenek.
- 2) Bankok jegyzési garanciát vállalhatnak és hitelezhetnek is, ami arra ösztönzi őket, hogy olyan adósoknak jegyezzék le az értékpapír kibocsátását, akik a befolyt összegből korábbi hiteleiket fizetik vissza.
- 3) Az ellenőrzésük alatt lévő alapok forrásait arra is használhatják, hogy a saját leányvállalataik által kibocsátott értékpapírokat vásárolják meg.

⁵ A bankok mérlegfőösszeg-arányos piaci részesedéseiből számított Herfindahl–Hirschman Index, ami a piaci szereplők részesedéseinek négyzetösszegével méri a piac koncentráltóságát. Értéke nulla és egy között mozoghat: nulla értéket a tökéletes verseny, míg egyet a tiszta monopólium esetén veszi fel.

⁶ *Manor (2005)* és *Sokoler (2006)* alapján.

4) Nyugdíj- és befektetési alapok tulajdonosaiként, illetve alapkezelőiként arra is ösztönözve vannak, hogy az általuk ellenőrzött alapok számára kizárólag saját kereskedelmi banki szolgáltatásaikat kínálják.

A fenti érdekkonfliktusok feloldására a szabályozók korábban az egyes információk felhasználását korlátozó ún. kínai fal típusú szabályozással próbálkoztak. Mivel ezek nem bizonyultak elég hatékonyak, a Bachar Bizottság a tulajdonosi struktúra és a pénzügyi közvetítők tevékenységének megváltoztatását javasolta, az alábbiak szerint:

1) A nyugdíj- és befektetési alapok leválasztása a bankokról

A bankoknak sem közvetett, sem közvetlen részesedésük nem lehet nyugdíj-, illetve befektetési alapokban. Továbbá nem is kezelhetik ezen alapok vagyonát.

2) A nagybankok jegyzési garanciavállalásának korlátozása

A jegyzési garanciát vállaló bank nem vehet részt értékpapír nyilvános kibocsátása esetén az ár megállapításában, ha nagy pénzügyi összeget adott kölcsön a kibocsátó cégnek (legalább 5 millió sékel, és ez a kibocsátó cég teljes pénzügyi kötelezettségének több mint 10 százalékát teszi ki). Továbbá a jegyzési garanciát vállaló bank ne kapjon engedélyt arra, hogy 5 százaléknál több értékpapírt értékesítsen abból, amelyet kibocsátáskor neki vagy a csoportba tartozó intézményeknek összesen felajánlottak.

3) A nem banki pénzügyi közvetítők koncentrációját csökkentő lépések

Ahhoz, hogy az 1) pontban a bankok számára előírt részesedések eladása a nem banki közvetítők (biztosítók, befektetési vállalkozások) szektorában ne okozzon túlzott koncentrációt, a bizottság azt javasolta, hogy azokat a felvásárlásokat ne engedélyezzék, ahol a felvásárlás után nyugdíj-, illetve életbiztosítási portfóliók esetén konszolidáltan 15 százaléknál nagyobb piaci részesedés, míg befektetési alapoknál 20 százaléknál nagyobb piaci részesedésű csoport jönne létre.

4) A bankok tevékenységének kiterjesztése nyugdíj- és biztosítási termékek értékesítésére

Azért, hogy a bank tanácsadói- és fiókhálózatának kihasználtsága növekedjen, engedélyezik a bankok számára, hogy életbiztosításokat, illetve nyugdíj-megtakarítási termékeket is értékesítsenek.

A fenti intézkedések hatására az alapkezelők és a tőkepiac a bankszektor valódi versenytársává válna, erősítve a nem banki hitelcsatornák (részvény és kötvénypiacok), illetve a nem banki megtakarítási formák (befektetési alapok, nyugdíjalapok, biztosítások) szerepét a pénzügyi közvetítésben.

Bár a bankszektor oligopol jellege nem sokat változott az elmúlt húsz év során, a tulajdonosi struktúra jelentősen átalakult. 1985 után egy reformfolyamat vette kezdetét, mely során az állam elkezdett kivonulni a gazdaságból, több teret engedve a piaci folyamatoknak. Ebbe a folyamatba illeszkedő tőkepiaci liberalizáció részeként a korábban államosított négy bankcsoport részvényeit 1993 és 1998 között ismét bevezették a tőzsdére, majd ezt követően elkezdődött az állami részesedések értékesítése. A bankszektor privatizációja során 2005 végéig az érintett négy bankcsoportból háromban teljesen megszűnt az állami befolyás, míg a legnagyobb intézményben (Bank Leumi) 11,5 százalékos, a harmadik legnagyobb bankcsoportban (Israel Discount Bank) pedig 25 százalékos részesedést tartott meg az állam (OECD 2011:22). Később azonban ezeket a részesedéseket is értékesítette. 2012 végén már csak a legnagyobb bankcsoportban volt állami tulajdonrész (közel 6 százalékos), ami a szórt tulajdonosi struktúra ellenére sem jelentett irányító befolyást (1. táblázat).

1. táblázat

Az Izraeli bankrendszer tulajdonosi szerkezete 2012 végén

	Öt százalék feletti tulajdonosok és intézményi befektetők részesedése (%)	ebből: állami részesedés (%)	Közkézhányad (%)
Bank Leumi	18,5	6,0	81,4
Bank Hapoalim	29,5		70,5
Israel Discount Bank	25,2		74,8
Mizrahi-Tefahot Bank	47,3		52,7
First International Bank	80,0		20,0

Forrás: Bank of Israel (2012:7)

A privatizáció során külföldi befektetők csak a harmadik legnagyobb (15 százalékos piaci részesedésű Israel Discount Bank) intézményben szereztek meghatározó részesedést, így a bankrendszer irányítása alapvetően hazai kézben maradt. Külföldi bank izraeli leányvállalataként 2007 óta egyetlen szereplő tevékenykedik 1 százalék alatti piaci részesedéssel, míg az ezredforduló óta öt külföldi bank fióktelepként kezdte meg működését Izraelben, melyek közül négy jelenleg is működik. Ez utóbbi intézmények piaci részesedése 2 százalék körül mozog. Összességében tehát a külföldi irányítású bankok részesedése nem éri el a bankrendszer mérlegfőösszegének 20 százalékát. A nagy bankcsoportok tevékenységében a széles körű diverzifikációnak köszönhetően nincsenek jelentős eltérések, a kisebb külföldi intézmények ezzel szemben a tevékenységek csak egy szűkebb skáláját kínálják, ügyfélkörüket tekintve pedig elsősorban a nagyvállalatokra, illetve a privát banki ügyfelekre fókuszálnak (Marzuk 2010).

Az elmúlt két évtizedben a bankszektort egy lassú konszolidációs folyamat jellemezte, ahol a méretgazdaságosság jegyében az egyes bankcsoportokhoz tartozó intézmények összeolvadtak vagy felvásárolták őket. A hitelintézetek száma így 36-ról 19-re csökkent, ami a négy fióktelepet és a három független bankot is magában foglalja. A vizsgált időszakban csak a BNP Paribas fióktelepe hagyta el a piacot, mégpedig 2012-ben. Az intézmények számát az is csökkentette, hogy 2002-ben két bank csődbe ment. 2002 áprilisában egy kisebb kereskedelmi bank, a fél százaléknál is kisebb piaci részesedésű Trade Bank ment csődbe belső csalás és sikkasztás miatt. A betétesek kifizetését betétbiztosítási alap hiányában a Bank of Israel és a kormány garantálta. Néhány hónappal később a 2 százalék körüli piaci részesedésű, állami tulajdonú Industrial Development Bank of Israel került bajba. Ez utóbbi intézmény esetében a felszámolásra bankpánik miatt került sor. Az ügyfélbetétek hirtelen kivonását a bank gyenge eredménye és reputációja mellett a Trade Bank csődjét követő bizalmatlanság is táplálta. A bank likviditását a központi bank stabilizálta, amely rendkívüli hitelt nyújtott az intézménynek a kiáramló betétek kifizetéséhez. Ezek után az állam, mint tulajdonos a bank felszámolása mellett döntött (*Bank of Israel 2002*).

Betétbiztosítás vagy hallgatólagos kormányzati garancia

Az izraeli pénzügyi rendszer egyik megkülönböztető vonása, hogy nem rendelkezik a fejlett országok gyakorlatához hasonló hivatalos betétbiztosítási intézménnyel. Törvény szabályozza, hogy az izraeli jegybank (Bank of Israel) elnöke dönthet a banki betétek teljes vagy részleges garantálásáról. A garancia szólhat határozott vagy határozatlan időre, lehet feltételhez kötött, vagy feltétel nélküli. A hallgatólagos kormányzati garancia egy 1983-as eset eredménye, amikor a kormányzat államosítással mentette meg a legnagyobb izraeli bankokat. Ezt a precedenst erősítették a hatóságok azzal, hogy 1985-ben és 2002-ben két kisebb banknál is garantálták a betéteket. Formálisan az izraeli jegybank elnöke csak kormányzati jóváhagyás után jogosult garantálni a betéteket. Valójában azonban a hatóság még soha sem hagyta, hogy a betétesek elveszítsék a pénzüket, ezért a piaci szereplők abban bíznak, hogy a kormányzat hallgatólagosan garanciát vállal minden banki betétre. Ez a garancia azonban nem vonatkozik a külföldi bankokra (akár fióktelep, akár leányvállalat útján tevékenykedik Izraelben), illetve a nem banki intézményekre. A legutóbbi nyilatkozatok alapján, ha egy hivatalos betétbiztosítási intézmény felállításra kerülne, a betétbiztosítás terén, a fejlett országok gyakorlatának megfelelően nem lenne különbség helyi és külföldi bankok között (*Marzuk 2010:253–254*).

Mindazonáltal egy teljes körű kormányzati garanciába vetett bizalom a bankrendszer erkölcsi kockázatait növeli, mivel egyrészt a nagybetétesek kevésbé vannak ösztönözve, hogy figyelemmel kísérjék a bank tevékenységét, másrészt ez a szituáció a bankokat is kockázatosabb ügyletek irányába terelheti. A jelenlegi rendszer ellen szól az is, hogy a törvény szerint a betétesek kártalanítása csak joga, nem pedig kö-

telezettsége a központi banknak (Bank of Israel), ami bizonyos helyzetekben kevés lehet a bankpánik elkerüléséhez. Mindezek fényében egy formális betétbiztosítási rendszer felállítása mindenképpen megfontolandó (*IMF 2012:23–25*).

3. Eszközoldal, likviditási helyzet

Vélhetően az állami tulajdonnal összefüggésben, 1995-ben a bankrendszer mérlegének még viszonylag nagy részét, közel 10 százalékát tették ki a kormányzatnak nyújtott hitelek, ez az arány azonban már 1998-ra 4 százalékra mérséklődött, az ezt követő években pedig tovább csökkent. A 2013-as év végén az állammal szembeni kitettség aránya már a fél százalékot sem érte el. A teljes hitelállomány aránya az elmúlt, közel két évtizedben végig a mérlegfőösszeg 60 százaléka körül mozgott.

A magánszektorban nyújtott hitelek állománya a vizsgált időszakban évente átlagosan 9 százalékkal bővült. Érdekes módon átlag feletti növekedés többek között a válság éveiben, így például 2001-ben (13 százalékos) és 2008-ban (10 százalékos) volt megfigyelhető. Ennek az a magyarázata, hogy ezekben az időszakokban a válság által elsőként érintett tőkepiacokról kiszoruló nagyvállalatok nagyobb arányban vontak be banki forrásokat. Ez a hitelállomány mellett a banki hitelportfólió koncentrációját is növelte, továbbá csökkentette a bankok hitelezési képességét a kiskereskedelmi (kkv- és lakossági) szegmensben. Gazdasági fellendülés idején pedig ennek az ellenkezője történt: a nagyvállalatok visszatértek a részvény- és kötvénypiacokra, a banki hitelezés pedig a kiskereskedelmi üzletágban erősödött.

A válság hatását tehát a tőkepiac valamelyest tompította, így a banki hiteldinamika a vizsgált időszakban nem mutatott szélsőséges kilengéseket. Mindebből az is látható, hogy a bankszektor főként a nagyvállalati szegmensben versenyző, míg a kiskereskedelmi üzletágban ez már sokkal kevésbé nyilvánvaló. Emiatt a válság során a kkv-szegmens forráshoz jutását a kormányzat speciális pénzalapokkal is támogatta. A kis vállalkozások számára 180 millió sékelt, míg a középvállalatok számára 260 millió sékelt különítettek el. Ezeket a kormányzati pénzeket a tenderen sikeres bankok juttatták el a kkv-khoz, vállalva, hogy a támogatás mellé saját forrásból is nyújtanak hitelt (*OECD 2011:10*). Mindazonáltal a kormányzati hitelösztönzés mértéke a kkv-szegmens hitelállományához képest, ami 2009 év végén 50 milliárd sékelt tett ki, marginálisnak mondható. Azért, hogy a tőkéhez jutás ne gátolhassa a hitelezést, a kormányzat egy 6 milliárd sékel összegű garanciakeretet is a bankok rendelkezésére bocsátott, amelyet alárendelt kölcsöntőke kibocsátására használhattak volna fel. A tőkével való megfelelő ellátottságot tükrözi, hogy az említett garanciát egy bank sem vette igénybe (*OECD 2011:9*).

A 2008-as válságot követően a kiskereskedelmi tevékenység alapvetően a lakáscélú hitelezés területére fókuszált. 2008-ban a tőkepiacok gyenge teljesítménye miatt a háztartások hosszú távú megtakarításaik egy részét a befektetési alapokból, illetve

az életbiztosításokból ingatlanba csoportosították át, amihez az alacsony kamatok miatt banki finanszírozást is igénybe vettek. Ennek eredményeként a lakáscélú hitelek állománya 2008 végétől 2012 végéig évente átlagosan 14 százalékkal bővült, aránya pedig a teljes hitelállományon belül 19 százalékról 28 százalékra emelkedett. A lakáshitel portfólió kockázatát a jegybank az LTV⁷-szabályozás, illetve a lakáshitelek utáni értékvesztés és tőkeképzés szigorításával kívánta elérni. 2012 novemberétől a befektetési céllal vásárolt lakások esetén az ingatlan értékének 50 százalékban maximálták a folyósítható hitel nagyságát, míg egyéb esetekben 70 százalékban. Ez alól kivétel az első lakáshoz jutás, amikor 75 százalékos LTV-t is megengednek. Ezen túlmenően 2013 márciusától a bankoknak a 45 és 50 százalékos LTV-sávba eső lakáshitelek után 50 százalékos, míg a 60 százalék feletti LTV-sávba esők után 100 százalékos tőkesúlyt kell alkalmazniuk. A lakáshitelek után minimum 0,35 százalékos értékvesztést kell képezniük (*Bank of Israel 2012*).

A banki hitelportfólió minősége a vizsgált, közel 20 éves időszakban folyamatos javulást mutatott. Bár a 2008-as válság utáni években a problémás hitelek aránya ismét 7 százalék fölé emelkedett, a portfólió romlása még ebben az időszakban sem mondható kiugrónak. 2013 végére a problémás hitelek aránya rekord alacsony szintre, 5 százalékra csökkent, ami nagyrészt a lakáshitelezés felfutásához köthető. A problémás hitelek aránya ez utóbbi szegmensben ugyanis mindössze 1,5 százalék, ami jóval alatta van a vállalati portfólió 8 százalékos értékének. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a lakossági hitelállomány jelentős része a gyors állománybővülés miatt még nagyon fiatal, ezért a hozzá kapcsolódó hitelkockázatoknak eddig csak kis része realizálódhatott.

Az izraeli bankrendszer likviditása nemzetközi összehasonlításban is magasnak számít. A likvid eszközök (értékpapírok, bankközi kihelyezések és készpénz) aránya a mérlegfőösszeg 30 százaléka körül ingadozott a vizsgált két évtizedben, míg a betétállományhoz viszonyított aránya 35 és 40 százalék között mozgott. Bár az értékpapír-portfólión belül a subprime-válsággal érintett külföldi bankok papírjai is megtalálhatóak voltak, arányuk azonban nem volt olyan jelentős, hogy likviditási válságot okozzon a bankrendszerben. Ráadásul a Lehman Brothers csődje utáni időszakban a pénzügyi rendszer likviditását a központi bank állampapír- és devizavásárlásokkal is támogatta. A válságot követően a bankok – a külföldi értékpapírok magasabb kockázata, illetve az alacsony kamatkörnyezet miatt – likvid eszközeik egy részét hazai állampapírokba csoportosították át. Az értékpapír-portfólión belül a külföldi papírok aránya a 2008 évvégi 31 százalékról 2013 évvégre 20 százalék alá süllyedt, míg a hazai állampapírok aránya ugyanebben az időszakban 15 százalékról 37 százalékra emelkedett.

⁷ Az LTV (Loan to Value)-mutatószám a folyósított hitel és a hitelfedezet értékének hányadosa.

4. Forrásszerkezet és szolvencia

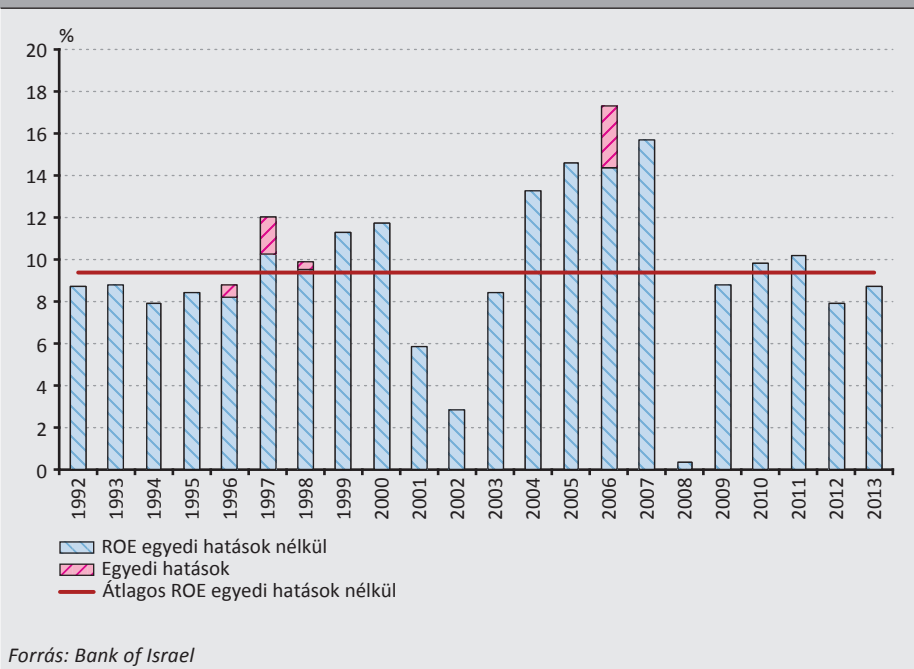
Az izraeli bankrendszer forrásoldalát az ügyfélbetétek dominanciája jellemzi. Az elmúlt 20 évben ezek a tételek adták a források 75–80 százalékát. Emiatt a bankrendszer csak kismértékben (átlagosan 4–5 százalékban) támaszkodott bankközi forrásokra, ami a legutóbbi pénzügyi válsággal szemben is igen ellenállóvá tette. A bőséges betéti forrás miatt a bankok kötvénykibocsátással csak alárendelt kölcsöntőkét vonnak be, melynek aránya 2013 végén a mérlegfőösszeg közel 4 százalékát tette ki. A sajáttőke-mérlegen belüli aránya pedig stabilan 7 és 8 százalék között alakult.

Bár a bankrendszer tőke megfelelése mindvégig jóval a szabályozói minimum felett alakult, nemzetközi összehasonlításban egészen 2009-ig a nem érte el a fejlett országok átlagát. A tőkepuffer emelése érdekében a központi bank 1999 elejétől 9 százalékra emelte a tőkekövetelmény minimális szintjét, azonban a nemzetközi átlag eléréséhez ez sem bizonyult elegendőnek. 2009-ben, amikor a Bázeli II. tőkeszabályozást bevezették, a tőkekövetelmény minimális szintjét 12 százalékban határozták meg. Ennek teljesítését az is segítette, hogy a központi bank egy rendeletben lényegében megakadályozta az osztalékfizetést. Mindezek hatására a bankrendszer tőke megfelelése 2009 végére 13,7 százalékra emelkedett, elérve a hasonló fejlettségű bankrendszerek szintjét. A Bázeli III. szabályozásra való felkészülés keretében azonban a bankoknak tovább kell erősíteniük tőke helyzetüket: 2015-ig a legjobb minőségű CET 1 tőkeelemekre 9 százalékos tőke megfelelést kell elérniük, míg a két legnagyobb bankcsoportnak (Bank Leumi és Bank Hapoalim) 2017-ig a 10 százalékot kell teljesíteni. Ez a bázelinél szigorúbb követelményeket és gyorsabb implementálást jelent. A felkészülés a magas elvárások ellenére jól halad. A bankszektor CET 1 tőke megfelelése már 2013 közepére elérte a 9 százalékos szintet, a teljes szavatoló tőkére nézve pedig megközelítette a 15 százalékot.

Az izraeli bankrendszer jövedelmezősége a vizsgált, közel két évtized során végig a pozitív tartományban mozgott, ami több tényezővel magyarázható. Egyrészt a konzervatív banki működés következtében a bankrendszer tőkéjét meghaladó hitelkockázatok nem épültek fel, másrészt a subprime-válsággal érintett intézmények felé nem volt nagy kitétségük, harmadrészt pedig a bankcsoportok tevékenységének széles spektruma biztosította az egyenletesebb jövedelmezőséget. Ez utóbbiban a kétezres évek elején kiemelt szerepet játszott a bankcsoportok külföldi leányvállalatainak eredménye is. Az izraeli bankcsoportoknak azonban e kezdeti sikerek és az ezt követő tekintélyes beruházások ellenére sem sikerült stabil és jelentős profitcentereket létrehozniuk külföldön. A bankrendszer sajáttőke-arányos jövedelme (ROE) 0,4 és 17,3 százalék között mozgott a vizsgált időszakban, ezt azonban sokszor egyszeri tényezők (pl. nem pénzügyi vállalatokban, alapkezelő társaságokban meglévő részesedések eladása) is nagyban befolyásolták. E hatásoktól megtisztítva az elmúlt két évtized átlagos ROE-értéke 9,3 százalék körül alakulna (2. ábra). A banki jövedelmet a társasági adón túl más pénzügyi stabilitási célú adó vagy járulék nem

terheli. A társasági adókulcs 2013 végén 25 százalék volt, ami az OECD-országok átlagával nagyjából megegyező szintet jelent.⁸

2. ábra
Az izraeli bankrendszer jövedelmezőségének (ROE) alakulása

Az izraeli bankrendszer példáján láthattuk, hogy ha az univerzális bankrendszer nagy piaci koncentrációval párosul, az stabilitási szempontból is jelentős kockázatok kiépüléséhez vezethet. Egy ilyen intézményi szerkezet mellett a szabályozó hatóságok szerepe kiemelkedő fontosságú. A banki működés ésszerű szabályozásával és a verseny erősítésével azonban el lehet érni, hogy hosszú távon az univerzális banki koncepció előnyei érvényesüljenek. Ez alapvetően a banki jövedelmezőség stabilitásában nyilvánul meg, ami ezen intézmények sokkellenálló képességét erősíti.

Az izraeli bankrendszert a Lehman Brothers csődjét követő pénzügyi válság szinte alig érintette, amelyben a stabil jövedelmezőség mellett más tényezőknek is fontos szerepe volt. Egyrészt az izraeli bankrendszer finanszírozása döntő mértékben ügyfélbetéteken alapul, és csak kismértékben támaszkodik bankközi forrásokra, ami szintén a nemzetközi pénzügyi sokkok begyűrzésének esélyét csökkenti. Másrészt-

⁸ Forrás: Corporate tax rates table
<http://www.kpmg.com/global/en/services/tax/tax-tools-and-resources/pages/corporate-tax-rates-table.aspx>
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

ről pedig az ügyfélbetétek dominanciája a forrásoldalon automatikusan biztosítja, hogy a betétgyűjtés és a hitelezés egészséges aránya a gazdasági növekedés felívelő ciklusaiban se boruljon fel, azaz túlzott hitelezési kockázatok ez utóbbi időszakokban se épülhessenek fel. Harmadrészt pedig a bankok subprime-eszközökben meglévő kitétsége is mérsékelt volt.

Mindemellett a bankrendszer hitelkínálatát a tőkepiac is jól kiegészíti, ami mérsékli a banki hitelezés kilengéseit a gazdasági ciklusok között. Ez a bankrendszer kevésbé prociklikus működését eredményezi, amennyiben turbulens időszakokban a tőkepiacokról kiszoruló nagyvállalatok nagyobb arányban vonnak be banki forrásokat, míg gazdasági fellendülés idején visszatérhetnek a részvény- és kötvénypiacokra.

Felhasznált irodalom

Bank of Israel (2013): *Israel's Banking System - First Half Of 2013*. 2013. október.<http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skiraHalf2013.aspx>
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2012): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2012*. 2013. július.
<http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira12.aspx>
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2011): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2011*. 2012. október.
<http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira11h.aspx>
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2010): *Israel's Banking System – Annual Survey, 2010*. 2011. október.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira10_skira10e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2009): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2009*. 2010. november.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira09_skira09e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2008): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2008*. 2009. október.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira08_skira08e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Bank of Israel (2007): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2007*. 2008. október.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira07_skira07e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.

- Bank of Israel (2006): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2006*. 2007. december.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira06_ski-ra06e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2005): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2005*. 2007. május.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira05_ski-ra05e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2004): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2004*. 2006. március.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira04_ski-ra04e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2003): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2003*. 2005. március.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira03_ski-ra03e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2002): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2002*. 2004. március.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira02_ski-ra02e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2001): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2001*. 2002. szeptember.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira01_ski-ra01e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (2000): *Israel's Banking System - Annual Survey, 2000*. 2001. december.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira00_ski-ra00e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (1999): *Israel's Banking System - Annual Survey, 1999*. 2000. szeptember.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira99_ski-ra99e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- Bank of Israel (1998): *Israel's Banking System - Annual Survey, 1998*. 1999. július.
http://www.boi.org.il/en/NewsAndPublications/RegularPublications/Pages/skira98_ski-ra98e.aspx
Letöltés dátuma: 2014.04.06.
- IMF (2012): International Monetary Fund : *Israel: Technical Note on Crisis Prevention and Management*. IMF Country Report No. 12/304, 2012. november.

Manor, Y. (2005): *Izrael legnagyobb tőkepiaci reformja*. Biztosítási szemle, 2005. november – december.

Marzuk, D. (2010): *Domestic bank intermediation: domestically owned versus foreign-owned banks in Israel*. In: The global crisis and financial intermediation in emerging market economies, BIS Papers No 54, 2010. december.

OECD (2011): *Israel: Review Of The Financial System*. 2011. szeptember.

Sokoler, Meir (2006): *Changes in the Israeli banking system*. In: The banking system in emerging economies: how much progress has been made?, BIS Papers No 28, 2006 augusztus.

Felhasznált adatok

<http://www.boi.org.il/en/BankingSupervision/Data/Pages/AnnualInformation.aspx>

Letöltés dátuma: 2014.04.06.

Melléklet

Az izraeli bankrendszer főbb mutatóinak alakulása							
	1995	1998	2001	2004	2007	2010	2013
Likviditás							
Likvid eszközök/összes betét	39%	42%	38%	37%	38%	38%	35%
Magánszektorban nyújtott hitelek							
Hitel/eszközállomány	49%	52%	57%	58%	60%	61%	62%
Problémás hitelek ² az összes hitel arányában	12,9%	9,4%	9,0%	10,6%	6,2%	7,4%	5,0%
Az összes hitelre megképzett értékvesztés/problémás hitelek	na.	29,7%	28,3%	34,2%	44,3%	40,5%	36,3%
Devizakockázat							
FX hitelek aránya a magánszektor hitelállományán belül	32%	38%	37%	31%	19%	13%	9%
Források							
Betét/összes forrás	80%	83%	84%	83%	78%	75%	80%
Kötvények+alárendelt kölcsön+ külföldi hitel- keretet/összes forrás	6,6%	4,7%	5,0%	5,4%	9,6%	11,8%	6,0%
Szolvencia							
Tőke/RWA	9,6%	9,2%	9,4%	10,7%	11,0%	14,0%	14,9%
ROE	8,4%	9,9%	5,8%	13,2%	15,6%	9,8%	8,7%
<p><i>Megjegyzés: a problémás hitelek a nemteljesítő állományon túl magukban foglalják az átstrukturált és külön figyelendő állományokat is.</i></p> <p><i>Forrás: Bank of Israel</i></p>							